ПЕРЕДПЛАТНІ ПРОДУКТИ
Ваше надійне джерело перевірених новин
Отримайте доступ до ексклюзивів, аналітики та репортажів

5 місяців «закону про церкви»: чому УПЦ МП продовжує свавільничати?

24.01.2025 10:55

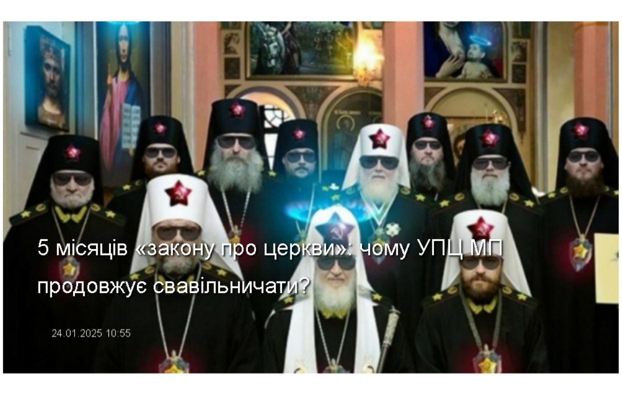

Сам по собі закон не очистить швидко Україну від впливу Московського патріархату – потрібна громадська активність і сила волі держпосадовців

П'ять місяців минуло відколи Верховна Рада ухвалила закон про заборону релігійних організацій, пов'язаних з Російською православною церквою, а зменшення присутності московського патріархату на нашій землі якось не дуже помітне. От нещодавно ченці УПЦ МП вкотре стали фігурантами скандалу – не допустили на територію Свято-Успенської Почаївської лаври держкомісію, що мала провести опис майна в комплексі споруд лаври. Довелося викликати слідчо-оперативну групу, щоб зафіксувала факт перешкоджання роботі комісії, яка всього лише збиралася дослідити те, що належить державі – нашій, а не російській.

Днями прессекретар Свято-Успенської Почаївської лаври архімандрит Гавриїл опублікував відеозвернення, щоб пояснити позицію орендарів монастиря. Мовляв, відповідно до нового акту перевірці й інвентаризації підлягає церковне начиння, яке, за його словами, ніколи не передавалося монастирю державою. Ось є перелік із 58 пунктів від 1967 року – нехай його держава й перевіряє. «Ми не даємо дозвіл на незаконну інвентаризацію. Бо це не інвентаризація, а в прямому сенсі гібридна експропріація та конфіскація», – заявив архімандрит.

Це не пояснення, а якесь знущання, можна було б відповісти йому.

Але не в тому справа, скільки пунктів у переліку. А в тому, що церква, яка завжди і небезпідставно вважалася афілійованою з РПЦ, досі вільно розпоряджається своїм часом і українським державним майном, хоча є законні підстави обмежувати її свавілля.

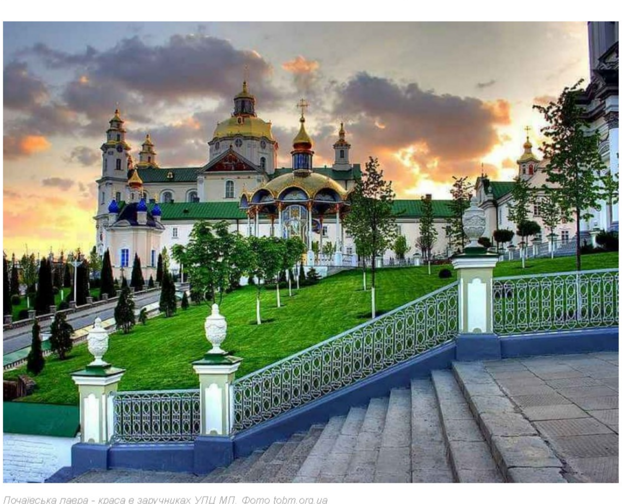

Почаївська лавра - краса в заручниках УПЦ МП. Фото tobm.org.ua

СТАРТ ПЕРЕВІРОК – ЧЕРЕЗ 5 МІСЯЦІВ

Відколи вступив у дію Закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» пов'язані з РПЦ релігійні організації України мали час, щоб розірвати зв'язки зі своїм центром у Москві. Інакше – заборона діяльності через суд. Очистити Україну від впливу російської церкви автоматично неможливо, бо юридично кожна єпархія і кожна з тисяч громад УПЦ МП – окрема релігійна організація, діяльність кожної треба перевіряти і лише якщо знайдуться порушення – звертатися до суду. Зараз релігійні організації ще можуть привести свою діяльність і статути у відповідність до нових вимог закону. А у травні Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) отримає право проводити перевірки на афілійованість єпархій та громад з РПЦ, виносити приписи та перевіряти їх виконання. І, якщо підстави будуть знайдені, – позбавляти їх права діяти та користуватися державним і комунальним майном через суд.

Перевірки ще не почались, бо досі ДЕСС розробляла відповідні нормативно-правові акти, говорить її **очільник Віктор Єленський, вчений-релігієзнавець**. «На виконання закону давалося 9 місяців. Акти готові й будуть видані як постанови Кабміну, і лише після цього ДЕСС отримає право звертатися до суду», – пояснює він. Спочатку певна громадська чи інша організація має звернутися до служби, мовляв, є ось така церква, і щодо неї певні сумніви. За визначеним порядком ДЕСС здійснює дослідження – чи обґрунтовані підозри. «Воно не буде довгим – ***закон чітко прописує, що таке пов'язаність з забороненою релігійною організацією***, тобто РПЦ. Там усього 7 показників, треба звірити, чи співпадають вони зі станом конкретної організації», – обіцяє Єленський.

7 ознак «афілійованості» сформульовані у вигляді змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Серед них, наприклад, «призначення, обрання, погодження, затвердження, благословення керівника релігійної організації, що діє в Україні» та «прийняття, погодження, затвердження, благословення, схвалення статуту релігійної організації, що діє в Україні» російськими «кураторами». Якщо за якимись ознаками ця афілійованість доведена, протягом 30 днів ДЕСС видає припис – рекомендації виправити ситуацію. На це теж дається певний час, і якщо релігійна організація їх не дотримується, то її діяльність може бути припинена через суд. Виконає припис – претензії знімаються.

Приклади такого «перевиховання» існують. В Україні є організації, традиційно, історично й ментально пов'язані з РФ – старообрядницька церква, наводить приклад Віктор Єленський. Великий осідок старообрядців є у Чернівецькій області – Білокриницька згода. «Їхній керівник у Москві митрополит Корнілій беззастережно виступив за агресію РФ проти України. І ця церква розірвала з ним зв'язок, навіть перейменувалася, тепер це Древлеправославна церква України», – розповідає очільник ДЕСС. Тож зрозуміло, що у закону претензій до неї немає.

Церква старообрядців. Фото Суспільне Чернівці

КОЛИ ПОБАЧИМО «ЕФЕКТ ОЧИЩЕННЯ»

Судові процеси – справа не швидка, але, за словами Єленського, є сподівання, що прикута до них громадська увага не дозволить суддям безкінечно хворіти чи брати самовідводи. «Як це часто й буває, – каже релігієзнавець. – Все може статися, але ***в законі є деякі запобіжники, що не дозволять суддям зловживати***».

В будь-якому випадку роботи чимало. УПЦ, ПЦУ, Українська греко-католицька церква – це об'єднання, представлені релігійним центром, пояснює пан Віктор. Саме об'єднання не є юридичною особою, але складається з монастирів, парафій, братств, єпархіальних управлінь… Усі їх треба перевіряти – чи єпископи не є членами архієрейського собору РПЦ, скажімо, чи клірики не входять у синодальні відділи РПЦ тощо. Це місяці і навіть роки.

Договори користування державним та комунальним майном з організаціями, визнаними афілійованими з РПЦ, вже можна було б припинити, згідно з законом, достроково – теж через суд. Були б підстави і бажання. «Якщо держава вирішить, що якесь приміщення свого часу віддали у безоплатне користування, скажімо, монастирю, з порушеннями, то може звернутися і повернути його у користування собі», – говорить Єленський. Але й тут не так просто – монахи можуть подавати апеляції. У випадку Києво-Печерської лаври держава в особі заповідника виграла вже три суди, але зараз ці рішення – в апеляційному суді. «Суддя там «безнадійно» хворіє. Вже неймовірну кількість разів судді брали самовідвід і переносили засідання, – розповідає очільник ДЕСС. – Та думаю, апеляцію теж виграють».

Якщо оскарження не було, то ченці спокійно користуються майном України далі. І власників на поріг не пускають. Але афілійовані з РПЦ релігійні організації будуть позбавлені права користуватися державним і комунальним майном, писав на своїй сторінці у Фейсбуці депутат ВР Володимир В'ятрович. «Якщо не розірвуть зв'язків з московською церквою, то протягом двох місяців договори користування храмами, які належать державі чи місцевим громадам будуть розірвані», – повідомляв він.

Закон, про який так багато нині говориться в контексті «гоніння» на УПЦ МП, за своєю суттю досить м'який, вважає **віцепрезидент Української асоціації релігієзнавців Олександр Саган**. Передбачає максимальне покарання у вигляді позбавлення статусу юридичної особи. А релігійна організація, згідно із законодавством, може спокійно діяти і без цього статусу. Хоча, звісно, певний ефект закон буде мати. «Як мінімум буде можливість позбавити УПЦ МП користуватися чи навіть володіти об'єктами державного чи комунального нерухомого майна, – говорить він. – За моїми даними, близько 3000 таких об'єктів передано у користування чи власність релігійним організаціям. Але досі невідомо, скільки саме громадам московського патріархату, бо Фонд держмайна України не веде такої статистики. А ***деякі релігійні громади взагалі не мають жодних дозвільних документів на користування культовими об'єктами – фактично захопили їх***».

Щоправда, відразу постане питання – кому ж передати ту нерухомість, коли в якійсь місцевості іншої релігійної громади немає, бо інакше її утримання ляже тягарем на місцевий бюджет. Але то вже зовсім інша сторона проблеми. Для початку потрібно навести лад із наявними договорами оренди, щоб відповідали чинному законодавству.

А УПЦ МП – ПРОТИ

Під час перевірки держкомісії влітку 2024 року на території Почаївської лаври виявили низку порушень: очищення стінописів та ікон, заміну панікадила в Успенському соборі, зміни у стінописах. Ченці самовільно почали ремонт у галереях та Печерному храмі Преподобного Іова та церкві Преподобних Антонія та Феодосія, є інші факти порушень. «Вони самовільно втрутилися в конструкцію пам'ятки між Успенським собором і келіями. Знищили близько 300 квадратних метрів історичної площі. Почали будувати ангар між келіями та Успенським собором з боку печерних храмів... зруйнували археологічний культурний шар», – розповідав тоді Укрінформу один із членів комісії, директор Кременецько-Почаївського заповідника Василь Ільчишин. А головне – як тільки за комісією Мінкульту зачинилися двері, монастир продовжив самовільне будівництво не лише в охоронній зоні, а всередині самої пам'ятки, бідкався Ільчишин. І коли в січні представники держкомісії з інвентаризації майна разом із представником БТІ зібралися провести інспекцію, вже на вході до дзвіниці їх зустріли представники Почаївської лаври і заявили, що не дають доступу до об'єкту державного майна.

Укрінформ звертався по коментар до пана Ільчишина, щоб вияснити, чим закінчилася історія, та відповіді не отримав.

Влітку минулого року відзначилися ще й черниці Мотронинського монастиря, що на території Національного природного парку «Холодний яр». В урочищі знаходиться пам'ятка археології – Мотронинське городище скіфської доби, більшою частиною якого розпоряджається монастир.

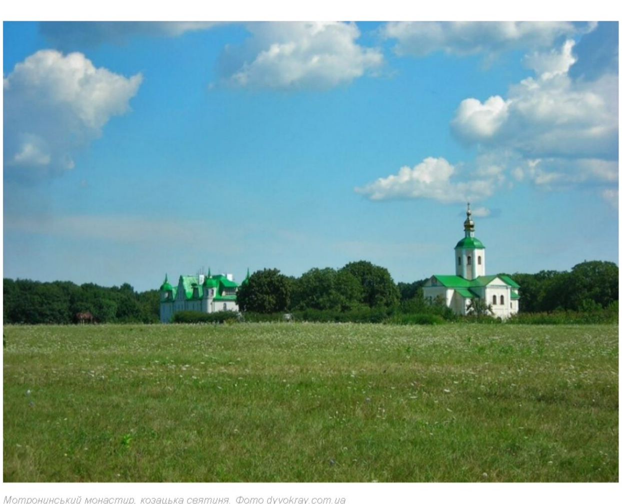

Мотронинський монастир, козацька святиня. Фото dyvokray.com.ua

Він теж історична пам'ятка (заснований у 13 столітті, козацька святиня), що понад 30 років у оренді УПЦ МП. Єпархія має договір користування на 49 років і, за словами **керівника нацпарку Богдана Легоняка**, черниці чинять спротив археологічним розкопкам на території з залишками скіфського городища і облаштуванню Пантеону Героїв російсько-української війни.

Коли минулого літа команда археологів проводила обстеження території для продовження Пантеону, ***черниці 6 разів викликали поліцію, вигадуючи різні приводи***. Наприклад, що археологи використовують дитячу працю (малися на увазі, очевидно, студенти-практиканти). Під час розкопок городища неодноразово приходили і висловлювали незадоволення, мовляв, тут споконвіку був монастир і не треба його чіпати, а ніяких городищ ми не знаємо.

Зрештою археологічна експедиція таки припинила роботу, щоправда, з іншої причини. Змінились норми природоохоронного законодавства і виходить, що територія Мотронинського городища одночасно і пам'ятка археології, і природи (в деякій частині), а пам'ятки природи національного значення розкопувати не дозволено, пояснює Богдан Легоняк. «Утворився законодавчий колапс і вже провели кілька нарад з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів, щоб знайти рішення і продовжити дослідження», – говорить він.

Але проблема спротиву монастиря нікуди не подінеться, він досі володарює на частині давнього скіфського городища. «На мою думку, ***ці землі незаконно перевели з історико-культурного цільового призначення в сільськогосподарське*** і на основі цього рішення передали в оренду на 49 років Мотронинському монастирю», – говорить Легоняк. На додачу, за його словами, Черкаська єпархія МП незаконно привласнила ще й пам'ятку архітектури державного значення – Свято-Троїцьку церкву. Ще два роки тому громадськість звернулася до правоохоронних органів щодо цих фактів – реєстраційні документи на приватизацію пам'ятки, що давали право монастирю на храм, втратили чинність, а от з полем ще поки розбираються. «Зважаючи на реалії, думаю, ще довго процес буде тягнутися, – говорить Легоняк. – Багато є гарних законів, які не працюють».

Громадські активісти планують таки завершити зведення Пантеону. Черниці, правда, і від першої черги не були в захваті.

Пантеон Героїв у Холодному Яру. Фото dzvin.media

«Якби ми зважали на все, проти чого виступають вони чи ще хтось, багато з того, що вже є в Холодному Яру, не існувало б, – каже Богдан Легоняк. – Але ми – громадськість, історики, археологи, природознавці, патріоти – потихеньку цю справу штовхаємо».

ХТО МАЄ ПРИСТРУНИТИ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ

Те, що ченці та священники московського патріархату безкарно вказують на двері держслужбовцям чи науковцям, – можливо, бо їм це фактично дозволяє місцева влада і громади, вважає професор Олександр Саган. «***Органи місцевого самоврядування побоюються брати на себе відповідальність*** і чітко дотримуватися вимог чинного законодавства, – говорить він. – Недопускання комісії на територію монастиря – це не проблема закону, прийнятого в серпні 2024 року, це проблема дотримання норм законодавства, що існували і без нього». Те, що держава не має доступу до свого майна, бо їй перешкоджають (священнослужителі, а не озброєні бандити!), свідчить на думку Сагана про те, що відповідальні за це майно структури не здатні захистити права держави. Ймовірно, знов-таки через побоювання спровокувати скандал. «Ніхто не бажає потрапити з ним у пресу, бо неможливо спрогнозувати, чим скандал завершиться: вже ***бували випадки, коли посадовці діяли відповідно до чинного законодавства, а їх за це карали***, – міркує професор. – Мають місце й певні симпатії до УПЦ МП, зокрема, у випадку з Почаївською лаврою - не виключаю, що серед представників місцевих правоохоронних органів». Адже це не вперше, за словами пана Олександра, такий інцидент з недопусканням – випадки перешкоджання роботі держструктур в лаврі й раніше були, але чомусь впевнено повторюються. Ситуація, м'яко кажучи, нездорова й абсурдна, і явно очікує рішучої реакції відповідальних державних органів. «Це один з яскравих маркерів присутності (чи ні) держави як інституцій, – говорить Саган. – Якщо якась громадська організація – церква чи інша – починає диктувати держорганам свої умови в порушення закону, то питання – наскільки люди, що очолюють ці держоргани, відповідають займаним посадам?». Кожен з об'єктів, про які йдеться, закріплений, наприклад, за Міністерством культури або ж Фондом держмайна. Несанкціоновані новобуди чи ремонти в стінах пам'ятки культури, знищення стінописів – це вже достатній привід для розірвання договору оренди через суд. І є чітко прописаний законний механізм для цього, але він сам по собі не працює. «Ці дві установи кивають одна на одну і не діють. Хоча повинні, – вважає релігієзнавець. – Виходить, ***потрібні громадські активісти, які фактично примусять їх виконати свої обов'язки***».

В будь-якому випадку не варто чекати, що сам по собі закон, прийнятий у серпні 2024 року, з часом кардинально змінить ситуацію у міжправославному просторі та збереженні пам'яток української культури, бо лишається незмінним розуміння вірянами того, у що ж вони вірують, вважає пан Олександр. «Йдеться про їхнє таке собі магічне сприйняття віри і зомбування священниками певної частини вірян, – говорить він. – Наприклад, якщо молитва не тою мовою, до якої я звик, то вона не дійсна тощо».

Тому прикладом адекватного ставлення до віри має стати ПЦУ – їй слід теж перебудовуватися, змінюватися, щоб люди замислювались про суть віри, а не її форму, і хотіли переходити саме до цієї церкви.

інфографіка Еспресо

«Дивився динаміку переходу громад до ПЦУ станом на січень 2025 року – такими темпами будемо ще десятки років переходити, – розповідає Саган. – Маємо трохи більше 200 громад за 2024 рік, а усього їх у МП близько 8 тисяч».

Тетяна Негода, Київ

Перша ілюстрація poltava.to

ПРЕСЦЕНТР
Замовити пресконференцію